

Styrsö snAvskrift

Meddelande rörande i senare tid gjord åverkan å vissa
fornminnen i Göteborgstrakten.

1. Stora Rös å Styrsö. På uppdrag av Göteborgs och Bohusläns fornminnesförening upptecknade undertecknad sommaren 1915 fornminnena på Styrsö. Därvid uppmättes och fotograferades gravkistan i St. Rös. Röset i fråga har ursprungligen varit ett av de största i sitt slag, men redan långt före 1914 års mobilisering blev det utsatt för en i hög grad ödeläggande åverkan,¹⁾ i det att man invid detsamma uppförde ett stort syftkummel, (sjömärke) till vilket stenen togs från röset, som därvid bortplockades till hälften. Med all sannolikhet var det då, som gravkistan blottades. Vid mitt besök på platsen 1915 gjorde den intryck av att länge ha legat utsatt för väder och vind. Vid 1914 års mobilisering var en landsstormspostering förlagd vid St. Rös, och denna använde rätt mycket av vad som återstod av röset för uppförande av ett skyttevärn.

Den blottade gravkistan är uppförd av flata gråstenshällar med längdriktning NO-SV. Den har två sidohällar och västra gavelhällen i behåll; östra gavelhällen tycks vara försvunnen, och täckhällen ligger sönderslagen vräkt åt sidan. Längsta sidohällen mäter i längd 1,65 m., gavelhällens längd är 1,00 m., kistans djup är 0,50 m. Förövrigt ber jag att få hänvisa till n:r 171 i min vid undersökningen förda dagbok, som förvaras i Göteborgs museums arkeologiskt - topografiska arkiv, ävensom till i nämnda arkiv förvarade fotografi av gravkistan.

Göteborg den 27/5 1916

Johan Alin

¹⁾ Troligen är det lotsverket, som uppfört kumlet.

Göteborg den 11 maj 1922.

Herr Doktor Bror Schnittger.

Tack för samvaron i Stockholm!

Med anledning av Edert brev av den 2/5 ber jag att få meddela följande.

Beträffande "Stora rös" på Styrso, så tror jag inte det skulle vara lämpligt att riva lotsverkets gamla sjömärke och flytta stenar tillbaka till röset men att återställa (röset) det sådant det var, innan landstormen och flottan lade hand på detsamma, anser jag bör göras. Före krigsmaktens åverkan var röset ändå ganska ansevärt, och gravkistan låg orubbad hel så när som på en gavelsten samt täckhällen, vilken rubbats. Tyvärr har jag ej haft tillfälle att besöka röset senare än 1916. Då låg ännu gravkistan orubbad framför telefonhuset till flottans signalstation. Är telefonhuset borta, så är givetvis röset i ett bedrövt skick, och får det alltjämt ligga så, så kommer givetvis också gravkistan en vacker dag att förstöras av okynligt folk. Skall flottan ej längre ha kvar sitt telefonhus i röset så anser jag, att det är ganska lätt att återställa det i det skick, det hade före sista förstörelsen, och då får det ändå karaktär av fornminne, vilket det inte har, som det nu ligger och skräpar mitt på öns högsta punkt. Beträffande telefonhuset vill jag påpeka, att det finns god plats att flytta det ett stycke från röset utan att den fria utsikten från detsamma lider det allra minsta. Det är inte alls nödvändigt att ha det mitt i röset.

Skall röset restaureras, så vore det kanske lämpligt att först genomsöka gravkistan, ifall någonting möjligen skulle finnas kvar.

Beträffande röset på udden väster om Askimsfjorden (Frölunda 223) så möter det ingen svårighet att återställa detta

till rimlig form. Rösebottnen finns och som ingått i röset
sten finns på platsen. Givetvis kan nog inte krigsmakten
på egen hand ställa igen efter sig, men det skall väl inte
vara allt för svårt att få någon att övervaka arbetet.

Förbindligast

Johan Alin
Herr Doktor Axel Henningsen.

Adress: Folkskolegatan 11.

Tack för samsvaret i Stockholm!

Med anledning av Edert brev av den 2/5 der jag att få

meddela följande.

Beträffande "Stora röse" på Styrsö, så tror jag inte det
skulle vara lämpligt att riva lotsverket gamla stjärne och
flytta stenar tillbaka till röset men att återställa (röset)
det sådant det var, innan landsformen och flottan lade hand på
det samma, anser jag bör göras. Före krigsmaktens åverkan var
röset ändå ganska anseeligt, och gravkistan låg orubbad på
när som på en gavelsten samt stenkällan, vilken rubbats. Tyvärr
har jag ej haft tillfälle att besöka röset senare än 1916. Då
låg ännu gravkistan orubbad framför telefonhuset till flottans
signalstation. Är telefonhuset bort, så är givetvis röset i ett
bedrövt skick, och får det alltså ligga så, så kommer gi-
vetvis också gravkistan en vecka dag att förstöras av okunnigt
folk. Skall flottan ej längre ha kvar sitt telefonhus i röset
så anser jag, att det är ganska lätt att återställa det i det
skick, det hade före sista förstöringen, och då får det ändå
karaktär av fornminne, vilket det inte har, som det nu ligger
och skräpar mitt på öns högsta punkt. Beträffande telefonhuset
vill jag påpeka, att det finns god plats att flytta det ett
stycke från röset utan att den fria utskikten från det samma li-
der det allra minsta. Det är inte alls nödvändigt att ha det
mitt i röset.

Skall röset restaureras, så vore det kanske lämpligt att
först genomskära gravkistan, ifall någonting möjligt skulle
finnas kvar.

Beträffande röset på någon väster om Askimafjorden (Frö-
lundas 223) så möter det ingen svårighet att återställa detta

Läraren Herr Johan Alin

Skolgatan 28, G ö t e b o r g.

Kungl. Maj:t har av Riksantikvariens begärt beräkning å kostnaderna för återställande av såväl "Stora rösa" å Styrsö som röset på udden väster om Askimsfjorden, V. Frölunda socken (V. Frölunda 223).

Jag får härmed på Riksantikvariens vägnar anhålla, att Herr Alin ville inkomma med en sådan kostnadsberäkning, helst skriven så att den kan direkt bifogas Riksantikvariens svars-skrivelse. Den bör omfatta antalet arbetsdagar samt dessutom uppgift om de på platsen gängse daglönerna.

Dessutom har Kungl. Maj:t även begärt Riksantikvariens utlåtande om Stora rösa på Styrsö, enär det ej kunnat upplysas, att detsamma skadats av dit kommenderade landstormsavdelningar. Herr Alins yttrande härom, vilket Riksantikvariens använt sig av, lyder som följer.^{x)} Var god om möjligt att utröna ännu en gång huru med saken sig förhåller.

För kostnadsförslag angående Styrsö medsänder jag Herr Alins eget brev av 11 maj, vilket jag önskar åter. Stockholm den 24 oktober 1922.

Br. Lr.

x)

Se skrivelsen 1468 b/1921.

Till Riksantikvarien,

Stockholm.

På anmodan får jag härmed avgiva följande förtydligande till vad jag förut meddelat rörande åverkan på Stora rös på Styrso.

1. Lotsverkets åverkan på röset är mer än 20 år gammal. När den skedde är mig emellertid ej närmare bekant.
2. Då jag 1915 besökte Stora rös fann jag, att en del sten nyligen tagits från röset. Då ett skyttevärn uppförts i närheten av detta, och stenen däri var av samma slag, som den, varav röset är uppfört, så tog jag för givet, att stenen till skyddsvallen tagits från fornminnet. Detta antagande föreföll mig så mycket sannolikare, som här uppe på höjden lösa stenar för övrigt saknas. Då nu landstormen här hösten 1914 hade en postering, så är det givet att skyttevärnet uppförts av denna. Äldre än 1914 är det nämligen icke. Någon närmare utredning på denna punkt har jag ej kunnat åstadkomma, enär landstormskaptenen, som förde befälet över förläggningen på Styrso är död, och jag icke känner till, vilka som här tjänstgjorde som plutonchefer hösten 1914. Givetvis kan man ur landstormsområdets arkiv taga reda på vilka, som vid tidpunkten i fråga förde befäl på Styrso, och vilka försvarsanordningar där då vidtagits. En sådan undersökning har jag emellertid icke ansett mig äga befogenhet att företaga.
3. Sommaren 1916 besökte undertecknad i sällskap med intendenten Sarauw Stora rös. Detta befanns då vara ytterligare förstört, i det att mitt i detsamma för flottans räkning uppförts ett vaktskjul. Röset hade då det utseende, som fotografien från i somras visar.

Göteborg den 1 nov. 1922

Johan Alin

Stora Rös, Styrso och rös Frölunda 223.

1. Röset är i sjökortet infört under namnet Stora Rös, som alltså är fornminnets nuvarande namn.

Styrso heter i Kung Valdemars Jordebok (1200-talet) Styrisö. Härav drar Hjalmar Lindroth den slutsatsen att ön eller "öarna härute" haft någon betydelse för navigationen, d.v.s. varit styrmärke i äldre tider (Hjalmar Lindroth, Härads- och sockennamn i Göteborga och Bohusläns Västgötadel - i skrifter utgivna av institutet för ortnamns och dialektforskning vid Göteborgs Högskola II). Nu är förhållandet det Berget med stora rös är den högsta toppen inom Styrso skärgården, och västerifrån sedd är den synneligen framträdande. Innan Känsö torn uppfördes, var sålunda detta berg med sitt röse på toppen den bästa siktpunkt, den västerifrån kommande seglaren hade, vare sig det gällde att nå Brännö eller södra Älvmynningen. Jag anser det därför högst sannolikt, att det varit det höga berget med röset, som blivit kallat "Styri" d.v.s. "styrmärket", och att ön sedermera erhållit sitt namn därefter (Styrisö). Det var detta jag hade i tankarna, då jag skrev, att röset givit ön sitt namn. Vetenskapligt bevisat är ju mitt påstående ej, och jag kunde ju därför varit mindre kategorisk i mitt omdöme, men i brådskan sparar man på orden. Ett analogt förhållande till Styrso vid Göteborg ha vi i Styrso i Strömstads skärgård. Ett bronsåldersröse på denna ö utgör där en betydelsefull siktsynpunkt för navigeringen.

2. Sjömärket på Styrso utgöres av ett c:a 2 m högt kummel av vanlig typ med raka sidor. Över kumlet sitter på en järnstång två varandra korsade, stora järnplåtar. Alltsammans är svarttjärat.

3. Då sjömärket markerar en triangelleringspunkt för såväl sjökarteverket som för Sveriges topografiska kartverk, så kan det sannolikt icke förändras utan dessa myndigheters medgivande. Vidare har ju märket betydelse för navigeringen särskilt

för fisket. Det kan därför icke heller förändras utan både lotsverkets och vederbörande fiskerimyndigheters hörande, och vidare, skall det nuvarande märket tagas bort, så måste sannolikt ett likadant sättas i stället. Det var särskilt med hänsyn till dessa komplicerade omständigheter, som jag ansåg sjömärket lämpligen böra kunna stå kvar.

- c. Sjömärket står tillräckligt långt borta från röset för att icke störa detta och är dessutom skilt från röset genom den stora fällbara signalmasten med sin överbyggnad, vilken troligen icke får tagas bort. (Signalmasten synes till vänster på den fotografi av St. Rös, som jag insände i våras.)

Röset skulle naturligtvis i någon mån vinna på det, om stenen i sjömärket fogades till detsamma. Samma effekt kan emellertid nås, om man frn den nedanför St. Rös belägna strandmalen lägger till röset lika mycket sten, som man en gång tagit till sjömärket. All stenen i St. Rös är nämligen tagen från nämnda stenmal. Vare sig man tar stenen från sjömärket, eller man ökar ut röset med material från stenmalen, så får man för detta arbete beräkna ytterligare 4 dagsverken på 8 kr. var.

3. Se räkningarna och brevet.

a-d

4. Jag får nog resa ned med till röset på näset väster om om Askimsfjorden också och se till att, de ta i tu med rätt röse samt granska arbetet, när det är utfört. Kostnaden behöver emellertid ej bli mer än c:a 15 kr. eller en dags vikariarvode, för så vitt det ej blir nödvändigt att fara ut en måndag eller torsdag, då arvodet blir nära det dubbla. Själv åker jag cykel ut, så några utgifter för resor blir det ej för mig.

5. Beträffande Stora Rös är det kanske bäst att sälla jorden i gravkistan, innan röset lägges igen. Fynd skulle möjligen kunna dölja sig i den jordsmula, som finns i bottnen på den. Jag eller någon annan får nog vara närvarande och leda arbetet därute hela tiden. För min del behövs ingen annan ersättning än till vikarie samt till biljett fram och åter varje dag (2 kr. pr dag).

Slutligen vill jag nämna, att jag på första beräkningen för St. Rös endast upptagit en resa fram och åter för arbetarna, enär jag räknat med att de fingo ligga över på Styrso. Men i så fall bleve man tvungen att ge dem ett extra dagtraktamente, vilket blir dyrare än att betala resan för dem fram och åter. Jag har därför ökat ut beräkningen med omkostnader för 4 resor pr person fram och åter eller inalles 16 kr.

Göteborg den 13 november 1922

Johan Alin

Avskrift.

Avskrift.

KUNGL. FÖRSVAR-

DEPARTEMENTET

Avskrift

Till arméförvaltningens fortifikations- och civila
departement.

Gustaf etc. Vår ynnest etc.

Uti skrivelse den 27 maj 1922 har riksantikvarien hemställt om vidtagande av åtgärder för återställande i förutvarande skick av följande fasta fornlämningar, vilka under krigsåren blivit skadade av landstorms- eller kustbevakningspersonal, nämligen ett gravfält i närheten av Stora Ladugården i S:t Nikolai socken i Södermanlands län, ett på udden väster om Askimsfjorden i Västra Frölunda by och socken i Göteborgs och Bohus län beläget röse, det s. k. "Stora rös" på Styrsö i Styrsö socken i Göteborgs och Bohus län, ett röse på sydkanten av höjden väster om Högsbo å Flatås ägor i Västra Frölunda socken samt ett nordväst om Maa i Valla socken i Hallands län beläget röse, benämnt "Rösernas vale".

Över särskilda delar av förevarande framställning hava utlåtanden avgivits av vederbörande militära myndigheter samt den 22 juli 1922 av arméförvaltningens fortifikations- och civila departement, varjämte riksantikvarien inkommit med förnyade yttranden i vissa hänseenden.

Av den i ärendet verkställda utredningen inhämtas, att skadegörelsen å gravfältet vid Stora Ladugården orsakats av lantförsvaret tillhörande personal och att återställande av gravfältet för en kostnad av 300 kronor verkställdes genom chefens för fjärde arméfördelningen försorg, att skadegörelsen å röset på udden väster om Askimsfjorden torde hava orsakats av lantförsvaret tillhörande personal och att kostnaderna för återställande av röset beräknades till 70 kronor, att skadegörelsen å "Stora rös" torde hava orsakats av lantförsvaret och sjöförsvaret tillhörande personal samt att för fulla återställandet av "Stora rös" erfordrades 208 kronor, att återställande av röset på höjden väster om

Avskrift.

Högsbo utan angiven särskild kostnad verkställets genom kommandantens i Älvsborgs fästning försorg, samt att arbetet med återställande av "Röseras vale" redan år 1918 blivit utfört på föranstaltande av intendenten vid Göteborgs museum G. Sarauw.

Avskrift

Kungl. Maj:t anvisar från lantförsvarets anslag till extra utgifter (1923:IV.2.H.2) dels trehundra kronor till ersättande av medel, som förskjutits för bestridande av kostnaderna för de å gravfältet vid Stora Ladugården verkställda återbeställningsarbetena, dels högst sjuttio kronor för återställande av röset på udden väster om Askimsfjorden.

Vidare anvisar Kungl. Maj:t för återställande av "Störa rös" ett belopp av högst tvåhundraåtta kronor; skolande av sistnämnda återställande föranledda kostnader till hälften av lantförsvarets anslag till extra utgifter (1923:IV.2.H.2) och till andra hälften av sjöförsvarets anslag till samma ändamål. (1923:IV.).I.2).

Slutligen föreskriver Kungl. Maj:t, att arbetena för återställande av röset på udden väster om Askimsfjorden samt av "Störa rös" skola verkställas genom chefens för tredje arméförvaltningen försorg å tid och på sätt, varom bemälde arméfördelningschef äger att samråda med riksantikvarien eller av denne utsett ombud.

Vilket vederbörande till efterrättelse länder.

Avskrifter av detta brev tillställas:

Cheferna för första, tredje och fjärde arméfördelningarna

marinförvaltningen,

riksantikvarien samt

riksräkenskapsverket.

Stockholms slott den 23 februari 1923

GUSTAF

/ P. Albin Hansson

Angående återställande av vissa skadade fasta fornlämningar

D. Nr 2420/1922.

Vidimeras ex officio

Erik von Horn

kanslisekreterare

Till

Chefen för tredje arméfördelningen,

S k ö v d e.

Med anledning av Eder skrivelse av den 19 sistlidne maj angående återställandet av röset väster om Askimsfjärden och "Stora Rös" å Styrsö får Riksantikvarien härmed meddela, att läraren herr Johan Alin, adress Folkskolegatan 11 Göteborg, erhållit Riksantikvariens uppdrag att vid återställandet såsom Riksantikvariens ombud lämna nödiga anvisningar.

Herr Alin har förklarat sig ledig till detta arbete vilka som helst dagar efter den 26 instundande augusti. Det torde vara lämpligast att den eller de militära myndigheter som av Eder erhållit uppdraget att verkställa arbetet, själva skriftligen eller telefonledes träffa avtal med Herr Alin om lämplig tid.

Därjämte vill Riksantikvarien påminna om, att kostnadsberäkningen för arbetet utförts av Herr Alin och att i denna kostnad även ingår dennes resor och arvode. Avskrift av kostnadsförslaget bifogas. Stockholm den 8 augusti 1923.

L. C. m

/ Br. L.

Material till röset togs dels från den av landstörmen
uppförda försvärsmur. ark. pl. ritn. 15 fotos. Redogörelse för restaureringen av Stora Rös på Styrö.
Askims hä

Göteborg den 25 sept. 1923

Under hänvisandet till förut i ärendet förda förhandlingar får jag rörande restaureringen av Stora Rös på Styrö meddela följande.

Den 4 sept 1923 erhöll jag från fortifikationsofficeren vid tredje armefördelningen, kapten Strömman, skriftlig anhållan att föranstalta om restaureringen av Stora Rös och röset på ud-den väster om Askimsfjorden. Den 6 sept. utreste jag till Styrö och planlade arbetet samt anskaffade arbetare. Den 11 sept påbörjades arbetet med Stora Rös och fortsattes den 13 och 18 sept. Alla dagarna var jag närvarande under arbetet. Restaureringen drog, som bifogade tablå visar inalles en kostnad av kronor 154:40.

I rösets nordvästra kant finnes en av flata hällar byggd gravkista. Denna låg blottad redan 1914. Foto visande rösets dåvarande utseende finnes på Göteborgs Museum. Undersökningen av gravkistan gjordes på följande sätt: Kistan frilades och uppmättes samt fotograferades, därefter genomgrävdes det i gravens botten befintliga 2 cm tjocka myllskiktet med handspade, varefter jorden sållades. I jorden påträffades en rostad spik samt en bit av en patronbotten. Denna låg i myllskiktets botten, vilket visar, att gravens innehåll blivit fullständigt omrört före undersökningen. Gravkistan mätte 2,20 meter i längd och hade inuti en bredd av 0,80 m. Den var orienterad i NO-SV. Den nordöstra gavelhällen var borta; möjligen har nordöstra gaveln utgjorts av kallmur, som utrivits, då röset först rubbades.

Sedan graven undersökts, borttogs det i röset uppförda träskjulet, varefter kistans täckhäll, som låg avlyftad redan 1914, pålades och röset återställdes i värdigt skick. Gravkistan överbyggdes nu helt. Efter restaureringen har röset en diam.

av 9,7 - 10 m och dess höjd på lägsta sidan av ^{x)} 1,3 m. Materialet till röset togs dels från den av landstormen uppförda försvarsmuren, dels från stenanhöjningar nedanför den bergknalt, på vilken röset ligger. Röset besöktes av undertecknad 1914. Anteckningar därom finnas i dagboken över Styrös socken, där Stora Rös har n:r 171. Fotografier av röset och efter restaureringen bifogas.

Göteborg den 25 sept. 1923

Under hänvisning till Johan Alin fört i ärendet förda förhandlingar får jag röset restaureringen av Stora Rös på Styrös meddela följande.

Den 4 sept 1923 erhöll jag från fortifikationskårens (x) Från motsatta sidan har röset en höjd av 1,80 - 2 m. vid tredje armefördelningen, kapten Strömmen, skriftlig anmälan

Anmärkn. På en bergknalt 100 m NV om Stora Rös har funnits ett mindre röse. Stenen från detta låg nu till större delen nedstörtad, nedanför knalten. Även detta röse i ordningsställ- des.

Alla dagarna var jag närvarande under arbetet. Restaureringen drog, som bifogade tabell visar inalles en kostnad av kronor

154:40.

I rösets nordvästra kant finnes en av flata hällar byggd gravkista. Denna låg blottad redan 1914. Foto visande rösets då- varande utseende finnes på Göteborgs Museum. Undersökningen av gravkistan gjordes på följande sätt: Kistan frilades och upp- mättes samt fotograferades, därefter genomgrävdes det i gravens botten befintliga 2 cm tjocka myllakiktet med handspade, varefter jorden sällades. I jorden påträffades en rostad spik samt en bit av en patronbotten. Denna låg i myllakiktets botten, vilket visar, att gravens innehåll blivit fullständigt omört för re undersökningen. Gravkistan mätte 2,20 meter i längd och hade inuti en bredd av 0,80 m. Den var orienterad i NO-SV. Den nord- östra gavelhällen var bort; möjligen har nordöstra gaveln ut- gjorts av kallmur, som utrivits, då röset först rubbades. Sedan graven undersökts, borttogs det i röset uppförda träskjutet, varefter kistans innehåll, som låg svylftad redan 1914, pålades och röset återställades i värdigt skick. Gravkis- tan överbyggdes nu helt. Efter restaureringen har röset en diam-

Redogörelse för utgifterna för återställandet
av Stora Rös på Styrso.

En arbetare från Styrso under 18 timmar	à 0,80	14:40
En arbetare från Göteborg under 24 timmar	à 1,05	25:20
Motorbåt för 3 resor Styrso Långedrag o åter		45:00
Vikarie för undertecknad under 3 dagar		45:00
Båtresa till Styrso den 6/9 planläggn av arbetet		2:00
Ersättning åt undertecknad för resa och planläggning av arbetet den 6/9		10:00
Spårvägsresa till Långedrag och åter för 2 personer		3:60
Fotografering		3:00
Porto, telefon och diverse utgifter		<u>6:20</u>
	<u>Kronor</u>	<u>154:40</u>

Anmärkning: En pålitlig arbetare medtogs från Göteborg, enär man icke alltid kan beräkna, att man kan erhålla hjälp av skärgårdsbefolkningen, som har sitt fiske att passa på. Tyvärr måtte motorbåt anlitas, enär under hösten ingen båt avgår från Göteborg till Styrso förr än kl. 2,15 e.m.

Göteborg den 25/9 1923

Johan Alin